

הזהות היהודית שלי

אמיר גוטפרוינד

אחד הדברים המדהימים אותי תמיד הוא אנשים אשר נשאלים בעניין זהותם היהודית, והם מסוגלים להשיב ברהיטות ובביטחון, כאילו יש להם בנפשם פתקית ועליה כל האינפורמציה, כמו פתקית הוראות הכביסה על חולצות וכו', 30% יהודי 70% ישראלי לכבס בזהירות לא לסחוט. אני? אין לי מושג איך לתאר את המבוך מוכה הערפל שבו שוכנות להן מחשבותיי בעניין זה.

אצלי הכול מסתכם ב"מבחן תאונת הדרכים בגוואטמלה": אם אני שומע על תאונת דרכים בגוואטמלה המחשבה הראשונה שלי היא: האם יש שם ישראלים? יהודים? מה מצבם? רגע אחר כך מגיעה התבונה, וכמו אם שגוערת בילדיה היא נוזפת בתחושותיי - מה זה משנה אם יהודי או לא יהודי נפגע שם? סבלו שונה? ייסוריו אחרים? והתבונה צודקת.

אז מה?

כאשר אני מחפש תחילתו של משהו מוצק, איזו ידיעה יסודית שיש בי על עצמי, ראשית דבר אני נתקל במשהו שאינו נראה מועיל לעניין. איני יהודי דתי - את זה אני יודע. כלומר אין לי אמונה באל בורא שנתן לנו מצוות וכו' (וכן, אני יודע - אם אני טועה ממתין לי פרק זמן לא נעים בכלל בגיהינום). איך אפשר לדון בזהותי היהודית כשזו ההתחלה?

כפינג-פונג הפנימי של מחשבותיי המעורפלות אני מסנגר מיד - למרות הנאמר לעיל, ידוע לי שאני חש יהודי מאוד מאוד מאוד. זו היא תחושה, והיא חזקה וברורה.

אמיר גוטפרוינד
הוא סופר ישראלי

האם אפשר להתווכח עם תחושה? כאן יקום הקטגור וישאל בלעג – מה בכלל יהודי
 כך אם אינך מאמין?

לשמחתי הרבה שאלה כזו בדיוק נשאל לפניי איש מבריק ממני. זיגמונד פרויד,
 הוא ולא אחר, נשאל פעם כמה הוא יהודי אם אינו אדם דתי ואינו מדבר עברית ואינו
 מתגורר בארץ ישראל (פלשתינה). פרויד ענה שדווקא בזכות הנ”ל התברר לו עד כמה
 הוא חש יהודי. כי אילו היה דובר עברית או גר בפלשתינה או מקיים מצוות יכול היה
 לתלות בעניין זה את תחושתו הפנימית הברורה, שהוא יהודי, ודווקא העדרן המוחלט
 מלמד אותו שהדבר נובע ממקום עמוק שאינו תלוי בשום עניין חיצוני.

נחזור מזיגמונד פרויד אליי. אני יהודי. מאוד יהודי. זהותי היהודית ניכרת במשיכה
 לכתבי הקודש ובראשם התנ”ך. בהערצה לתרבות הלמדנית מראשית הזמנים ועד
 ימינו. בהתלהבות מהשילוב הלא לגמרי קוהרנטי בין שמרנות מופלגת המובנית
 בתוך היהדות ובין החתרנות המתמדת מול כל רעיון או תרבות או שיטה מחשבתית.
 ואף שאיני מאמין באל בורא עולם אני חש סיפוק רב מהעובדה שהיהדות היא ערש
 המונותאיזם.

אני משתמש במילים ”התלהבות” ו”הערצה”, כאילו הייתה היהדות איזו קבוצה
 ספורטיבית שאני מאוהדיה. ולא כך. ליהדות כדת וליהודים כלאום היסטוריה ומורשת
 מורכבות ומפוארות וטרגיות ואני חלק מהן. אני סוג של ”נושא לפיד” המעביר הלאה
 אל הדורות הרבים דבר מה שצורתו החיצונית כבר אינה ברורה לי, אבל אני מעביר
 אותו לילדיי משום שאני יודע שיש דבר מה חשוב ומופלא בתוכי-ותוכו. מה אצליה
 להעביר כשאני פוקד את בתי הכנסת ובקושי יודע מה עושים עם תפילין? מה אצליה
 להעביר כשאני מסתייג מכל כך הרבה דברים המתרחשים ביהדות של היום?
 אני מצהיר בביטחון רב – איני יודע.

אני מניח כי האשם בזהותי המבולבלת טמון לא מעט בעובדת היותי ישראלי.
 מוקף סביב לי יהודים רבים במדינה שהיהדות היא הדת המובילה בה הרי אני יכול לא
 לשמור כשרות, לא להקפיד על מצוות החגים, לא ללכת לבית הכנסת ובכל זאת להיות
 חלק מפעימת הלב היהודית. מהיכרותי הקרובה עם ישראלים ויהודים בגולה – דווקא
 שם הם ”מכריחים עצמם” לצום ביום הכיפורים ולהתחבר לבית כנסת וקהילה כדי
 לשמור על יהדותם. אני – פטור. כמה דורות יכול העניין להחזיק מעמד? האם נכדיי
 (כולי תקווה שיתגוררו בישראל) יוכלו עדיין להיות יהודים ללא הטקסים, המנהגים,
 ההקפדה על מילוי הקודים הדתיים ביהדות? איני יודע. באמת שלא. האם אכפת לי?
 כן, מאוד. ומה עושים? שוב, בביטחון גמור – איני יודע. הרי איני יכול לאלץ עצמי
 להאמין. ואיני מתכוון לכבול את מעט הדרור בחיי בהתמסרות יומיומית לטקסים
 ופולחנים ואיסורים שאיני חש שהם חלק ממני.

אעשה כעת צעד מסוכן ואצהיר כי למען האמת אין לי שום חפץ אמיתי בהשתייכות
 ללאום או דת או קבוצה מסוימת. לא היהדות ולא אחרת. הלוואי וכל אנשי העולם לא
 היו מופרדים זה מזה על ידי שום השתייכות. אלא שהצצה קצרה בהיסטוריה והכרה
 קלה של נפש האדם מלמדות כי קבוצתיות וכיתתיות תמיד תהיינה, ובני אדם ימצאו
 תמיד דרכים לפלג עצמם ולהגדיר עצמם דרך עקרונות ואידאות שהופכים מהר מאוד
 לעיונות כלפי מי שאינו בקבוצה. ואם כך – להסתופף בחיק היהדות זו האפשרות
 הטובה ביותר בעיניי. אולי אני חותר לאיזו זהות הומנית נשגבת, בלתי תלויה בדת או

לאום, וסך הכול מצפה ממני ומצאצאיי להחזיק בעקרונות של אהבת האדם והתחשבות בזולת, אבל על קרקע המציאות מוטב להיצמד לקבוצה שממנה נשמעו המשפטים "ואהבת לרעך כמוך" ו"מה ששנוא עליך אל תעשה לחברך". אם יש משהו מוצק בזהות היהודית שלי הרי זו התחושה שהיולדי כיהודי הוא עול גדול ושותפות לטרגיות ממושכת אך גם זכות גדולה והזדמנות גדולה להמראה רוחנית.

אבל בלי להתלונן אי אפשר. יהודי - משמע מתלונן משמע מחפש שינוי ותיקון. אף שיהדותי אינה נשענת על אמונה דתית, חשוב לי המאבק על דמותה ועל תכניה. מה, רק משום שאני מעין אתאיסט אין לי זכות הצבעה?

בשעה שכתבתי מאמר זה הזדמן לי לנסוע ברכבת לצד זוג אווילים (לה שביס ולו כיפה) והם סייעו לי להבין מה הדבר המרתיע אותי ביותר בצורה החיצונית של היהדות שמקיפה אותי. השניים שוחחו בקול רם בעניינים שונים (זהירות בכשרות, מועדים קרובים, בעיות של גבאים) ובכל דבריהם שיבצו אמירות לא נעימות על גויים, ובפרט ערבים, נוצרים וסוגי יהודים שאינם לרוחם.

השניים היו באמת צמד אווילים, ולא ייצגו אלא את עצמם, אך הם חידדו בי את ההבנה מפני מה אני נרתע. ממה אני חושש בהשתייכותי היהודית. מכל השתייכות. הרי בכל קבוצה המגדירה עצמה יש מיד יחס אל מי שאינו בקבוצה. יחס של עליונות, הסתייגות, חשש ועוד ועוד. בין שזו דת או צורת התיישבות או הדרך הטבעונית או אפילו מועדון ספורט. מרגע שאנחנו אנחנו יש ההם, וההם אינם כמונו, והנה ההבדלים, והנה הוויכוחים והנה המלחמות... והנה ההיסטוריה האנושית. ההשתייכות ליהדות, כדת או כלאום, מחייבת אותי להתייחס לאחר - לנוצרי, למוסלמי, לאירופי, לערבי, לאפריקאי וכולי. זו הנקודה שבה זהותי היהודית מצויה במאבק שאין לו פתרון.

אני יהודי גם במונח העמוק ביותר וגם על פי מבחן "תאונת הדרכים בגוואטמלה". אני נוקט עמדה אינסטינקטיבית חיובית כלפי היהדות והיהודים בכל עניין וגם סופר "כמה יש לנו" ברשימת זוכי פרס נובל. אבל יש בי רתיעה וחשש מפני כל אלה. מפני תחושות העליונות וכל מה שיכול לנבוע מהן.

פגשתי פעם פרופסור להיסטוריה גרמנית. הוא סיפר לי שנולד בימי מלחמת העולם השנייה וגדל כילד צעיר בין עיי החורבות של ברלין ("היה לנו המון מקום למשחקי כדורגל בגלל השטחים הריקים בין החורבות"). הוא סיפר לי על חוויה מכווננת בחייו. בשנת 1954 זכתה נבחרת הכדורגל של גרמניה בגביע העולם בכדורגל, והוא, מרוב שמחה, קפץ וצעק עם חבריו, "גרמניה הכי טובה! גרמניה הכי חזקה! ננצח את כולם!" וכל המבוגרים היסו אותם בחומרה ובחשש. הוא סיפר לי שלא הבין, מדוע אסור לו להתפאר בעמו ובמדינתו, ואולי מתוך חוויה זו התעצבו אישיותו ותחומי העניין שלו בחיים.

אני חש בו בזמן כמו אותו פרופסור גרמני וכמו אותם מבוגרים שהיסו אותו. גאה כל כך ומזדהה כל כך עם עמי, ונרתע מכל גילוי של התלהבות והתנשאות.

המשוררת זלדה כתבה "כל הלילה בכיתי / ריבוננו של עולם / אולי יש מוות שאין בו אלימות / מוות שדומה לפרח". ואני מחפש יהדות עכשווית ישראלית שיש בה גאווה ואין בה לאומנות, מחפש התלהבות מהשתייכותי היהודית ללא עליונות. אני רוצה להיות "נושא הלפיד" המעביר הלאה במעלה הדורות את אותו דבר פנימי חשוב, אבל בלעדי הכיתתיות. האם יש לכך סיכוי?